

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 59 ՀԱՅԳԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ Ուրբաթ 15 Ապրիլ

1888

Ուրբաթ 15 Ապրիլ ՀԱՅԳԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 59

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիս՝ 6 ռուբլի, երեք ամիս՝ 3 ռ. 50 կ., ամիս՝ 1 ռ. 50 կ., Հատուկ՝ 5 կոպեկ:

Խմբագրութեան Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакция «Норъ-Даръ»
կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարութիւնները ընդունուում են ամեն յերգումներով: Յայտարարութիւնները բաւին 2 կ., ընկալմանը համար կրկնապատկի:

ՔԱՂԱՔԱՅԱՆՆԵՐԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ

Խմբագրի բաժանորդագրութիւնը շարունակվում է.

ԲԱԶԱՆՈՐԻ Ա. Գ. Ի. Ն. Ե.

Յունիսի 1-ից 10 ռ. — կ.	Յունիսի 1-ից 6 ռ. — կ.
Փետրվարի 1-ից 9 » — »	Օգոստոսի 1-ից 5 » 25 »
Մարտի 1-ից 8 » 50 »	Սեպտեմբերի 1-ից 4 » 50 »
Ապրիլի 1-ից 8 » — »	Հոկտեմբերի 1-ից 3 » 50 »
Մայիսի 1-ից 7 » 25 »	Նոյեմբերի 1-ից 2 » 50 »
Յունիսի 1-ից 6 » 50 »	Դեկտեմբերի 1-ից 1 » 50 »

Եւրոպայ, Ռուսիայի և այլ հեռավոր երկրներ տարեկան գինը՝ 30 Ֆրանկ, վեց ամիսական՝ 20 Ֆրանկ:
Խմբագրատունը գտնվում է Գոլովինսկի պողոտայի վերայ, Թիֆլիսի Ժողովարանին (կոլեբն) կից՝ Զուբալովի տանը:
Օտար քաղաքներից դիմում են խմբագրութեան՝ Тифлисъ, въ Редацію ежедневной газеты „НОРЪ-ДАРЪ“ կամ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal «Nor-Dar».

ԶԵՅՅՈՒՆՑԻՆԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Գինն է 4 ռուբլի.

(մանրամասնութիւնները վերջի երեսում) X—5

ԲՈՎԱՆԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն.—Լուրեր: Անալոգիա և Անալոգիա:
Քաղաքական և Անալոգիա: Քաղաքական տեսութիւն: Լուրեր: Խառն Լուրեր: «Նոր-Գար»-ի հեռագրերը: «Նոր-Գար»-ի պատասխանները: Բանասիրական.—Նոր թողածը (վերջ): Յայտարարութիւններ:

ԲՐՈՆԻԿԱՆ

Մերի իմ.—Ապրիլի 8-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին երկինքը պատեց սև ամպերով, լուսին ահաւել ուղտը և կէս ժամ չբաւեց, որ ակնատես եղանք, թէ ինչպէս երկինքը հաւի ձուկ մեծութեամբ կարկուտ էր թափվում: Անցաւ մօտ չորս ժամ և այլ ևս ծառ չէր մնացել անվնաս, մինչև արմատը (տակուր) կոտորած:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ե Տ Թ Ո Ղ Ա Մ Ը *)

(Գեղական կեանքից)

(վերջ)

Մեր փոքր ժամանակ լուրերը լիտոյ, քաղաքական շարունակեց.

«Եթէ լինէր արշադանք և չափաւոր, թէ՛ հեռագրերը մեղմանային ամեն տեսակ աւելորդ ծախսերը և շտապութիւնները, որոնք առաջացել են մեղմում ոչ թէ մեր բարեբանի ծառայելու համար, այլ միայն մեր որկրամոլութեան, փառասիրութեան և խեղճութեան թաւաճումը: Մեր հասարակական քաղաքականութեան հիմնաքարերը մենք պէտք է վեր առնենք մեր ընտանեկան շրջաններից: Լաւ ընտանեկան երեխաները մեծանում են բարեկեցութեամբ և ազնիւ հոգւով, և հասարակութեան մէջ կը դառնան ընտել անդամներ, իսկ վատ ընտանեկանները դուրս կը գան անաւանդ արարածներ և ահաբեկ փառասիրտներ կը հասնեն հասարակական բարեկեցութեանը: Սրա համար մէկ ընտանեկան հայր կամ կառավարչական տաղանդութիւն ունի թէ Աստուծոյ և թէ մարդկանցիկ առաջ, մեծ հոգւունք:»

*) Տես «Նոր-Գար» № 57

նախ երբ գերդաստան վարք ու բարք վերայ, կը թել եւր փոքրերը, մեծացնել նրանց ընտել հոգւով և ազնիւ բնավորութիւններով...»

Գաղապար քեհահան ուղում էր իւր խօսքը շարունակել, երբ մի պառաւ կնոջ ներս մտնելով ընդհատեց խօսակցութիւնը: Բոլորը դէմքեր վերայ էլ դժգոհութիւն երևաց, որ իրենց ունկնդրութեան արգելք էին լինում:

Պառաւ կանգնեց. նայեց իւր շուրջ և շուրջ քաղաքը լիտոյ, դարձաւ նրանց.

—Գարն աղանձեցում—ասաց նա ողորմելի և խեղճուկ ձայնով, ա՛յ ու ձախ գլուխ տալով նստողներին: Օ՜Ֆ, այսօր էլ ինչպէս ցուրտ է. մինչև էն գեղից այստեղ ընկալ հոգիս բերանիս հասաւ, աւելացրեց պառաւը, և ձեռքի երկար ցուպը վայր դնելով, քամակը որմին տուեց և նստեց դրան մօտ:

Պառաւի ոտքերը բոբիկ, սևացած և կոշտացած էին թէ ցրտից, թէ աւելացած և թէ կեղտոտութիւնից: Քամակը կորացած, գոգնոցը և վերնազգեստը պատառուտած, որոնց ծակոտիւնները երևում էին նրա կիտրոտ շապիկի ու վարտիկը. աչքերը վատացել էին և նրանցից ջուր էր հոսում: Նրա ձեռքերը բռնած շրջեցնում և նրան ընկերակ-

էին. խանութները և տների դռան և պատուհանի բոլոր ապակիները ջարդոտեց... Կարկուտը կշռեցինք և ամեն մէկը 1/2 ֆունտ էր կշռում. կարկուտից լիտոյ մեղմ անձրև սկսաւ գալ և տեղեց ամբողջ գիշերը: Մինչև այժմ փակ մնացած դերձակների խանութները բացուեցան և սկսեցին աճուրդի հանել, բայց աւանդի սակաւութիւնից, լիտ էին ձգվում:

Կ. ՊՕՒՍԻ Թերթերում կարդում ենք.—Կոստանի ժողովոյ շարժական նկարը տեղի ունեցաւ երէկ (մարտի 20-ին):

Ժողովն որոշեց գեր մուղղելով կրթական նախարարութեան, արտօնութիւն խնդրել լաւաշիկայ շարժական հրատարակելու «Խօսք»-ի հայատաճար Եկեղեցւոյ կրօնային հանդէսը: Սոյն որոշումը գործադրուեց անմիջապէս ժողովը սոյն հանդէսի տնօրէնութեան համար վարչական խորհուրդը մը կազմեց:

Ժողովն որոշեց այս առթիւ շրջաբերական մուղղել բոլոր Առաջնորդաց և քարոզչաց որպէս զի քաղաքի բնի սոյն թերթը:

Ժողովն ընթերցաւ Էմիլիանայ Սինդիկէի մէջ գիրն որ ի պատասխան Վերնական ժողովոյ գրոյն, վեհ. Կաթողիկոսին հրամանաւ կը ծանուցանէր թէ Աստուածաշունչի ապագրութեան պիտի ձեռնարկուի դարձան մէջ, տը պարանի նորոգութեան և կահաւորումէն լիտոյ:

Մեզ գրում են.—Ուրախակ տալարութիւն գործեց մեզ վերայ Տաթևի վանքի վերանորոգութեան լուրը, բայց դա նորոգեց մեր վերքերը: Տաթևը և հարկէ նշանաւոր վանք է, բայց ունի նշանաւոր արդիւնքներ էլ, որոնցով կառավարվում է, բացի այն, որ մինչև օրս էլ ժողովուրդը կա-

պուած է նրա հետ: Բայց կան նոյնպէս նշանաւոր ուրիշ վանքեր էլ, որոնց վերայ նոյնպէս անհրաժեշտ է ուղարկութիւն դարձնել: Այդ վանքի մէջ խանութի գիւղի մօտ գտնվում է օրինակ մի վանք Պետրոս և Պողոս առաքելաւորների անունով, որ ամենամեծ ուխտատեղի է ընդհանրապէս հայոց, և մասնաւորապէս Զանգեզուր և Դուրու գաւառների համար և ունի հոգալիւստ անուն: Նրա թէ շինութիւնը և թէ քանդակները գեղեցիկ և հմուտ ճարտարապետութիւն ունին: Գաւառի եղբէր նշանաւոր, նախկին մի քանի նշաններին, ինչպէս օրինակ նրան շրջապատող այգիներից և այլ կայքերից, վանքն ունեցել է մի քանի շրաղաց, ընդարձակ վարե-լաճողեր և գիւղեր: Այժմ նա զրկուած է բոլոր հարստութիւնից և գեղեցկութիւնից. բացի այդ, քայքայուել է ներս պարիսպը, թափուել են սենեակները և անձրևի ջրից փչացել է:

Այս վանքի տօնը կատարվում է Ս. Խաչին. ուստի հոգեւոր վարչութեան ուղարկութիւնը դարձնելով այս վանքի վերայ, կարծում ենք, որ հոգեւոր կառավարութիւնը կը կարողանայ այդ տօնից օգտուել: Վանքի վերանորոգութեան համար հանգանակութիւն ըսկանելով ուխտաւորները:

ՆՈՐ-ԴԱՐՈՅԻՆՆԵՐԻ մեզ հաղորդում են Ս. Խաչ վանքի այնպիսի վանահօր: Առաւ վարդապետի սպանութեան մանրամասնութիւնները:

Ապրիլի 2-ին գիշերը սպանեցին Սուրբ Խաչում Առաւ վարդապետին: Սպանութիւն սենեակի խնայ սրտա-ձեղմի տեսքով էր ներկայացնում. վարդապետի վրէժը կտրած էր գրեթէ մինչև վրէժի ողբը, ինքը ընկած էր մահաճակատի լայնքի վրայ գիշերուայ տակի շորով ձախ աչքը դուրս ընկած, ա՛յ ձեռքեր վերայ և գլխի մէկ քանի

տեղերում հարուածի նշաններ էին երևում: Ա՛յ ձեռքեր ամբողջ լուրջ քով դանակի հարուածի նշան կար: Սեղանի վրայ գտան խոհանոցի մի մեծ դանակ արեւնոտ բերանը բաւականի զուլ: Սպանութիւնը կատարել են կողոպտելու նպատակով: Ամբողջ սենեակը տակին ու վերայ էին արել. երկու հատ արկղ կտրել են. գերծ մնացել է միայն սեղանի աչքը, որի մէջից ելաւ 42 ռ. 86 կ.: Կտրած արկղներից մէկից ելաւ ծալած մի թերթ թուղթ կապած դերձանով, որի վերայ գրուած էր 866 ռ. 36 կ. Ա. Վ. Ուր վարդապետի մօտ փող կար, այդ մասին կասկած չկայ, մասնաւոր ուր երկու ամիս առաջ Առաւ վարդապետի մօտ ծառայող մէկ վանքից հայ տղայ գողացել էր նրանից 1300 ռ. և թողել էր մէկ տոմսակ, որի մէջ գրած է եղել. «Վարդապետ. ունեցած փողիդ այս մասն էլ թող ինձ հասնի»: Գողն այն ժամանակ բռնուեց և վարդապետը ստացաւ 1100 ռ., 200 ռ. գողացողը վատնել էր արգէն: Կարծվում է, թէ գողերը տարած պէտք է լինին մինչև 6000 ռ. եթէ ոչ աւելի:

Այս երկրորդ վարդապետն է, որ սպանվում է Ս. Խաչ վանքում: 30—35 տարի սրանից առաջ Առաւ վարդապետի վարդապետին են սպանել, միայն նա խնդրեց մեծանում, այլ ապրում է մէկ ամսուան չափ. գողերը ոչինչ չեն կարողացել տանել, որովհետեւ բազմի մարդիկ իմանալով օգնութեան են եկել: Իսկ սրա մօտ գողերի մըտնելը ոչ ոք իմացած չէ և միայն երկրորդ օրը առաւտոտան խոհանոցի վրէժը տեսել է, որ վարդապետի նախասենեակի մի պատուհանից բաց է, որից, կարծվում է, մտել են գողերը: Զարմանալի այն է, որ թէ նշանաւոր երկու պատուհանները և թէ նախասենեակի մէկ հատ պատուհանը

շրջապայել, մէկ օր էլ մէկ փորձութեան գոյց հանգեցին:

—Նայ, որդի, ասաց պառաւը գէշօրը ջեհէնէմ թէ կհանգեցան, սատկած էլը,—ասում են, քայլեց չէ վախենում, փորձութեան եղել եմ ու կամ, վրէժը լիս հաւ:

—Ողորդ չունիք, նայէ, կրկին խօսակցեց:

—Այ, տղա՛ս, քայլեց վառաւորի պատասխանեց պառաւը, հապա չունիք, առանց որդու էլ մայրիկ կը լինի: Ունի՛ք բայց իմ մեղքիցը Աստուած ձեռքից առաւ և ինձ այս առաւ ձեռք, փեշը վեր առնելով պառաւը քրքեց աչքերի արտասուքը:

—Ուրեմն որդիք մեռել են նայէ:

—Այ, թշնամիք մեռնի այնպէս, ինչպէս որ նրանք մեռան, պատասխանեց պառաւը արտասուելով—մէկ կը արդարեւ գնայ, քաղաքից արքած տուն վերադառնալիս ձեռքից վայր էր ընկել և մեռել: Իսկ միւս որդիս՝ ես ինչ գիտնամ, Աստուած վատ ընկերներին բարեկամ տալ, ուր են գնացել՝ ուր չեն գնացել, գնալով գաղտնի էր:

—Օ՜Ֆ, ցատկի է, ասաց նոյն մարդը, ուրեմն այժմ ոչինչ չունեմ:

—Ունեմ, պատասխանեց պառաւը, մեծ որդուս կընը այլի նստած է տանք, նրանից երկու մասն է մէկ աղ-

ամուսնի անհաճութեան հետևանքով, որովհետև անհաճութեան հետևանքով, որովհետև անհաճութեան հետևանքով...

ԽԱՆԻՔԵՆԻՅԻՑ.—Քարոզը թէ անհաճութեան հետևանքով, որովհետև անհաճութեան հետևանքով...

—Կենսական բերքերը միջակ զնով են վաճառվում, միայն միայն է, որ շատ թանկ է—Փետրուար 12 1/2 կոպեկի:

—Ժամանակներս անցնում են բազմապիսի փոփոխությամբ, որովհետև անհաճութեան հետևանքով...

Ռուս երկրամասը գիտնական ճանապարհորդ դոկտոր Նիկոլայի, որ անցնել տարեկան ճանապարհորդելիս Բոլոր Սևաստիական և որե մասին բազմապիսի մանրամասն հարկի ներկայացրել էր Պետերբուրգում, այս տարեկան մասին հետազոտություն Բոլոր Սևաստիական և որե մասին բազմապիսի մանրամասն հարկի ներկայացրել էր Պետերբուրգում...

Նովոբուխովսկի (Ուկրաինայի) Համալսարանի վարչությունը մտադիր է մի քանի պրոֆեսորների առաջնորդությամբ ուսանողներին Համալսարանում ուսուցանել արևմտյան կազմի ղեկավար Պապիտին և առ Համալսարան սուրբ տեղերը Ս. երկրի պատմական նշանավոր յուզարձանները քննելու Համալսարանում, ինչպես երևում է մայրաքաղաքի թերթերի հարցազրույցի տեղեկություններից, կը ուղևորեն և խորհրդատու:

Կ. ՊՈԼՍԻ Թերթերը հարցազրույց են, թէ՛ «Պատմական կառավարությունը

պաշտոն լանձնած է Հիվանդան աբային ուղևորությունը մընել Սևաստիական մասնաւորապէս է Հայաստան՝ օրինական համար վաճառ ծովակալի եղբայրացեալները արձանագրութեններն, Ասորեստանի մէջ հեծակաւ արուեստին լիշատակարանները փնտրելու և տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու Ուրմիոյ լճին հովտին մէջ խոստումնորատական գաւառաբարձները:

ԲԵՐԻՒՍՍԿԻՑ.—Շատ երկար ժամանակ է, որ մենք այստեղ գրելու ենք ժամ-պատարագի երես տեսները: Բայց անցեալներն այստեղ հասաւ Նովոբուխովսկի քահանայ՝ աբ. Պ. Բ. Ս. և միջոցաւ մեզ հետեւորաւ ժամ ասելով պ. Յ. Յ. տանը, վերջապէս մենք էլ լսեցինք Հայաստանեայց եկեղեցու քաղցրաւոր շարականները: Բայց մինչև օրս էլ զուրկ ենք պատարագից: Այլ մասին թիմիս առաջնորդին դիմել են տեղիս հայերը, որպէս զի թիւ տայ պատարագ անելու:

Ինչպէս իւր ժամանակին հարցողել ենք, Կոպէնհագէնում համալսարանային հանդէս է քաջուելու, որին մասնակցելու համար հրաւիրուած լինելով և Ռուսիան, Պետերբուրգում կազմուել էր մի լանձնագործով, որ լանձն էր առնում ցուցահանդէսին ուղարկել Ռուսիայից ուղարկուող նկարները: Այժմ արդէն երևում է, որ այդ ցուցահանդէսում պիտի լինին և Վիլկուսեան ապրանքները Յուդահանդէսում Կովկասեան բաժնի կառավարիչ Նշանուկուած է գաղտ. խոր. Կուշանվը:

ԱՌԱՅԻՄ ԵՒ ԱՌԱՔԱՒԱՔ (Հարեանցի մի ակնարկ)

Հետաքրքիր գաւառներ են այդ Ախալցխան և Ախալքալաքը իրենց շրջակայքով: Շատ բան դեռ մնում է, շատ բան դեռ վիճելի է այդտեղ: Այդ գաւառների պատմությունը դեռ պարզուած չէ մեզ ամբողջովին... Սակայն ես մտադիր չեմ առ այժմ դրանց մասին հետազոտական յօդուած գրել: Ես պիտի բաւականանամ միայն հարեանցից մի ակնարկ ձգելով այդ գաւառները վերայ:

մէկ ուրիշը: —Երեք անգամ ամուսնացել եմ, պատասխանեց պառաւը:

—Երեք ամուսնութեններդ էլ որդիքներ օւնիս:

—Ո՛չ, պատասխանեց պառաւը, առաջին մարդէս ունեցայ պտուղ:

—Այդ երեք ամուսնիներդ մըր լաւ էր, հարցրեց մարդը:

Պառաւը ծիծաղեց:

—Առաջինը լաւ էր՝ Աստուած ողորմի հոգուն, ասաց նա: Երկրորդը ավամակ մէկն էր, ողորմին կտուրը անցնի: մէկ տղայ էլ ետ թողած ունէր առաջին կնոջն, տղան էլ հօրը նման մի բան էր, այժմ ո՛վ գիտէ, էս ետուտն տարի է, ո՛ր գնաց, ո՛ր կորաւ:

Երրորդը շատ խոնարհ մարդ էր, տալիս կ'ուտէր, չտալիս չէր հանէ. բայց սա տարի ու կէս ասկէք ինձ հետ:

Բոլորը ծիծաղեցին պառաւի այս պիտի խօսքերի վերայ:

—Բայց՝ նանէ ջան, էդ բոլոր ծիծաղելու առաւելանքը մէկ կողմ մը: նան, ասաց Գասպար քեհաճան, ես մի կարճ բան հարցնեմ, ինչի՞նչ ողորդէ լաւ չմեծացրել, որ այնպիսի փորձութիւններով մեռան, ինչպէս ինքը պատմեցիր:

—Է՛յ, քեհաճ ջան, շատ սխալ ես,

Ախալցխան և Ախալքալաքը Հին Հայոց Գուգարաց և Տայոց աշխարհներէ մասերն են: Գուգարքը բրդիտուրիւն է: Այդ երևում է մեր պատմութենից:—Աշուշայ բրդիտուրիւն էր, որ Ս. Մեսրոպը եկաւ Տուշրաց գաւառը, ուր սկսեց տարածել նոր վարդապետութիւնը: Մի ուրիշ տեղ էլ մեր պատմիչները լինում են. «Սպարապետ Մուշեղ, գրեցին Գուգարաց, որ յառաջն ծառայ էր Թաւադուրին Հայոց և ապոստմբաց, կալիալ զիւտաշէր, և զազգն ուճալոտոր առնէր և զկանայս և զըստերս և գեւորութիւն վարէին»:

Գուգարքն ունէր իւր մասնաւոր գաւառները:

Մի քանի տեղեկութենները երևում է, որ այդ գաւառները հնում պատկանելի են եղել Հայերին և ընկել են վրացիներէ ձեռքը. յետոյ կըրկն ընկել են Հայոց ձեռքը և այնուհետև արդէն ընկել են վրացիներէ ձեռքը: Երբ այդ մասին մի մասնաւոր խօսակցութեան միջոցին խնդր յարուցուց իմ և մի վրացու մէջ, պարունը աշխատում էր ապացուցանել, թէ այդ գաւառները երբէք հայերին չեն պատկանել, այլ միշտ եղել է վրաց գաւառներ... Անշուշտ այդ վրացի կուսնեմար փաստոր իւր ենթադրութեան համար՝ բայց մենք այդ փաստերը չմտաւոր:

Կարծում ենք, որ վիճելի խնդրը պարզելու համար, հարկաւոր է նախ ուսումնասիրել պատմութիւնը, յետոյ մտաւոր հնազոյն արձանագրութիւնները:

Գուգարքն ընդարձակ գաւառ էր: Ըստ Խորենացուն՝ Արդահան և ճաւախքը դրա մասերն էին: Այժմու Ախալքալաքը գաւառին տեղացիները ներկայումս էլ ճաւախք են անուանում:

Այս կողմերում առաւելապէս աչքը են ընկնում վրացիներ և թիւրքերի Հին լիշատակարանները, որովհետև վերջին դարերում դրանք էին տիրապետող ազգութիւններն այդ գաւառներում: Սակայն XIX-րդ դարի առաջին կիսում եղած Հայերի մեծ գաղթականութիւնն իրեն այս տեղերը լցրին Հայերով, այնպէս որ ներկայումս Ախալքալաքը գաւառի երեք քառորդ մասը և Ախալցխայի կէսը հայեր են կազմում: Խօսքս 1830 թուականի մեծ գաղթականութեան մասին է: Այդ

գաղթականութիւնը մի հանելուկ է մեր պատմութեան մէջ: Մարդիկ թողեցին տուն, տեղ, կայք և եկան մի նոր երկր, ուր ամեն բան նրանց համար նոր էր, խորթ էր—չընպատող ազգութիւնները, տիրապետող օրէնքը, երկրի կլիման և այլն:

Բայց դեռ չէ անցնում 60 տարեկ, և հաշաւը մարդիկն արդէն ձեռք են բերել մի կտոր հաց—ոմանք տուն և տեղ, իսկ ոմանք էլ հարստութիւն:

Երբ խօսում ենք գաղթականների մասին, չպէտք է նրանց համեմատենք ներկայումս շարունակ տեղի ունեցող գերմանացի, խոսեցի, մալական, դուխոբոր և այլ գաղթականներին հետ, որոնք մեծամեծ արտօնութիւններ, պատուական հողեր և արդիւնաբերութեան միջոցներ են ստանում առատօրէն: Մեր լիշա՛ գաղթականութեան միջոցին շատերը տեղ չգտան մինչև իսկ բնակուելու համար, ուստի բարձրացան լեռները և քարքարոտ ու անպտուղ տեղեր հաստատեցին իրենց բնակութիւնը, իսկ շատերն էլ բնակութեան տեղ չգտնելով, քաղաքներ մտան.—հազարաւոր ընտանիքներ հաստատուեցան Ալեքսանդրապոլ, Ախալցխա և Ախալքալաք... Այժմ շատ հեշտ է ասել, թէ նրանք գաղթեցին, բնակութիւն հաստատեցին և այլն. բայց պէտք է գիտնալ, թէ ինչ կերպով նրանք կարողացան ձեռք բերել մի կտոր հաց և հաստատուն բնակութիւն հաստատել: Մինն ինձ պատմում էր, որ նոր գաղթականներից մինը, որ ընտանիքի տէն էր, օրեկան 5 կոպէկ վարձով մշակութիւն է անելիս եղել, բայց երբ լիւնում է, որ 20 վերստ հեռուն 6 կոպէկ են տալիս աշխատութեան օրական վարձ, նա մի կոպէկ աւելի վատասելու համար ուղևորում է արևմտի՝ հեռաւոր տեղում մշակութիւն անելու... Հերոս է, ասում ենք, այդ ամենը լինելը, բայց ահազին դու հողութիւններ են եղել. թուրքերը ունեցացել են, իսկ թուրքեր տեղը՝ լեզոն է... Գիւղացին սկզբում բահով է մշակել իւր հողը. ուրեմն կարելի է երեւակայել, թէ որքան չարչարանք, որքան աշխատանք էր հարկաւոր, որ կարողանար նա ձեռք բերել անասուններ, երկրագործական գործիքներ, շինել հաստատուն բնակարան և այլն:

Մեծ ոյժ պէտք է լինէր այդ հա-

ճանի՞ որդի ունենալ: —Հինգ որդի ունեմ, պատասխանեց Սոփիան, բոլորն էլ մէկը միւսից հրկու տարով փոքր: —Լաւ, լաւ, Աստուած պահէ պահէ որդիքդ: Քեհաճ մալը, ապանքը լաւ է, ինչպէս է, հարցրեց նանէն: —Փութք Աստուծոյ՝ շատ լաւ ենք, պատասխանեց Սոփիան, հինգ հարեւր զուլի մաքր ունինք, երեսուն կով վեց մասակ, ութը լուծի եզ... օրհնէ՛ նանէ ջան, օրհնէ՛ մեր օջաղը: —Ուրախ, ուրախ, Աստուած օրհնէ, ասաց նանէն, և սկսելով քեհաճի գլուխը օրհնելով հասաւ մինչև աւելի կապը:

Առաւտեան վեր կենալիս, շնորհիւ խնում Սոփիային, փոխանակ իւր ցնցոտի հազոտատիներն՝ նանէն հաւաճ ունէր մի ձեռք նոր հագուստ. զւրկն մի շալ, սոսքերին նոր ոտնաւան, նոյնպէս ոտքից զուլիս նորոգուած էր և նրա թուրք փոքրիկ Սարգիսը: Բայց Սառա նանէն սրտացաւ օրէցօր վատանում էր, և երեք ամսից յետոյ հասաւ նրա վերջին օրը: Վերջին օրում Գասպար քեհաճան յայտնեց նրան իւր մի լինելը: Սառա նանէն շատ զարմացաւ, և կատարեալապէս զգլաւով՝ տուեց նրան իւր վերջին

սարակութեան մէջ, որ կարողանար զիմանալ այդ ծանրութեան, որ կարողանար մինչև վերջը տոկաւ, տանել այդ անտանելի բուր:

Մարդ ակամայ հարցնում է ինքն իրեն, թէ ինչու՞ն էր կայանում այդ ոյժը:—Իմ կարծիքով բոլոր գաղտնիքը գտնվում է քրիստոնէական ոգու և հայր իւր բնական ոգու մէջ:

(Կը շարունակուի)

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Վ Ա Ն

ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Արևելեան խնդիր.—Բումինիա, Սերբիա, Մոնթենեգրո, Յունաստան, Կրեթա, Մակեդոնիա, Եփրատ և Քուզարիա, Բուլղարիայի ներկայ դրութիւնը: Բոսնիա, Հերցեգովինա, Աւստրիա:

Բալկան լեռնաշղթան միշտ եղել է խռովութիւնների բուն. դա կազմում է արևելեան կուրուած խնդրի կնիքները: մինչև, ուր գլխաւորապէս հանդիպում են եւրոպական մեծ պետութիւնների և մանրազգութիւնների շահերը և որոնց համար ահազին զոհեր են տուել այդ ազգութիւնները, բայցի, արդէն Աւստրիայից, որը քաղաքականութեան գլխաւոր գաղտնիքը նրանում է գտնվում, որ զիտէ ժամանակին յարմար շարժումով օգտուել, ասանց զոհարեութեան, նշանաւոր պատահաւ ձեռք բերելու: Հետաքրքիր է այդ պատճառով դիտել Բալկան լեռնաշղթայի դրութիւնը, հետեւել նրա վերայ կատարուող շարժումներին:

«Եւրո-Գարաի» այսօրուայ համարում գետնդուած հեռագիրները պիտի լինանայ ընթերցողը, որ Բումինիայում խռովութիւնները չեն վերջացել, այլ աւելի ևս ընդարձակվում են՝ չնայելով կառավարութեան զօրք դրած միջոցներին և որ մեծ հոգս է պատճառում կառավարութեան: Կառավարութիւնը խռոված գիւղացիներին ընկճելու համար ուղարկել է զօրք: Ինչպէս երևում է, գիւղականների այդ շարժումը մի նշանաւոր կապ չունի վերջերս Բումինիայում կատարուող քաղաքական գործ ունեցող դէպքերի հետ. դրանց շարժման գլխաւոր դրոշմը գիւղացիների տնտեսական դրութիւնն է: Կատարութիւնը, ինչպէս երևում է, մտադիր է խռովութիւններ

օրհնութիւնը: Այս տեսարանին ներկայ է և խանում Սոփիան, որը իւր կողմից ոչ սակաւ զարմացաւ այսպիսի մի գաղտնիքի վերայ, որը մինչև այդ՝ իւր այլը դեռ չէր յայտնել ոչ ոքին:

Հետեւեալ օրը, վայելուչ կերպով կատարուեց Սառա նանէն յուղարկաւորութիւնը:

Բայց Գասպար քեհաճի մարդասիրութիւնը դեռ այսքանով չվերջացաւ, նա բերեց իւր մօտ Սառայի այլի հարսը՝ նրա երկու օրեկով, կանխապէս խոստովանաբար յայտնելով նրան, որ ինքը նրա խորթ տագրն է:

Այլի Հոռոմին ամուսնացրեց մէկ լաւ մարդիկ հետ. տղերանց փոքր ինչ գրել ու կարգաւ սովորեցնելուց յետոյ տուեց արհեստի, որոնք մի քանի տարուց յետոյ դուրս եկան գործունեայ արհեստարարներ: Իսկ աղջկան, Գասպարին պահելով իւր մօտ մինչև նրա արուն հասակը, ընտրութեան համաձայն ամուսնացրեց՝ իւր կողմից հղալով նրա օժիտը և ուրիշ կարեւոր պէտքերը:

Աստակ

